

צילום: Maya Alleruzzo/AP

מתרחקים משוויון

ממצאי סקר מאי של זולת והמכון לחירות ואחריות מלמדים כי שיעור גדול של יהודים בישראל מאמינים כי שימור זהותה היהודית של ישראל חשוב מערך השוויון. בהתאם, הם תומכים במדיניות לא שוויונית מלבד מלבד בתיקון הבעייתי לחוק איסור הפליה

זולת, המכון לחירות ואחריות

בישראל כערך עליון, ואילו רוב יחסי של 45% מא- מין שאסור לאפשר לערך השוויון לגבור על הנצחת זהותה היהודית של המדינה. בקרב המשיבים הע- רבים, לעומת זאת, נמצא פער גדול בכיוון ההפוך: הרוב הגדול תומך בערך השוויון האזרחי, מעל לכול. נוסף על כך, במענה לשלוש השאלות על מהלכי מדי- ניות המנוגדים לערך השוויון בפועל, רוב המשיבים היהודים תמכו בשניים מתוך שלושת הצעדים. רק במקרה אחד - הכוונה לשנות את החוק האוסר הפליה בקבלת שירותים - נרשמה התנגדות גורפת בכלל הציבור הישראלי ובכל המגזרים, עם הבדלים קלים בלבד ביניהם. לעומת שני תחומי המדיניות האחרים שנבדקו, קל מאוד להבין איך שינוי חוק זה עלול לפגוע בכל המשיבים באופן אישי.

ערך עליון

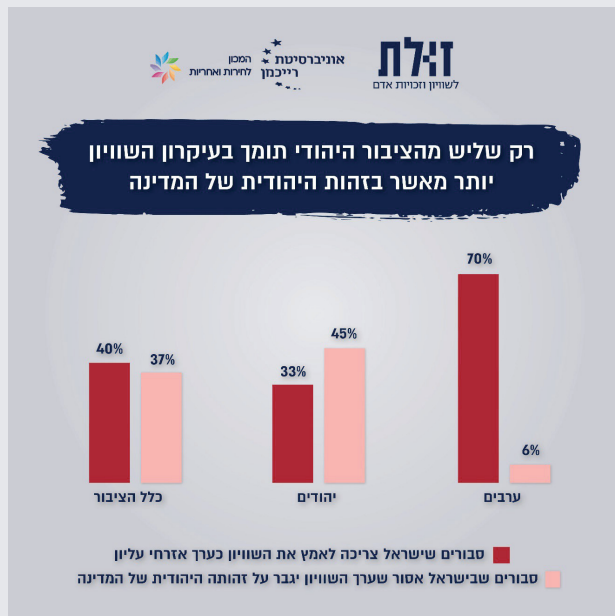
באחת השאלות בסקר התבקשו המשיבים לבחור

די שבוע, זה כחצי שנה, יוצאים רבבות ישראלים לרחובות ודורשים מה- ממשלה להגן על הדמוקרטיה ולחזקה. כחלק מהמחאה, מפגינים רבים קר- ראים קריאות למען שוויון לכל אזרחי המדינה, ברוח מגילת העצמאות. לאור התעוררות השיח סביב שוויון, ביקשנו לבדוק בסקר שנעשה במסגרת מדד זכויות האדם של זולת והמכון לחירות ולאחריות באוניברסיטת רייכמן, מה מידת חשיבותו של ערך השוויון בעיני הציבור, עד כמה ישראלים תומכים בשוויון, הן במובן העקרוני- תיאורטי והן מבחינת ביטוי בפועל במדיניות השל- טונית? בהתאם לכך, הוצגה שאלה אחת הנוגעת לערך השוויון באופן עקרוני, ושלוש שאלות עסקו במהלכי מדיניות אקטואליים שיש להם קשר לנושא השוויון. ממצאי הסקר מעלים תמונה מורכבת: מיעוט בלבד מקרב המשיבים היהודים תומך באימוץ השוויון

בקיצור: רוב אזר- חי ישראל אוהבים לראות את עצמם כרודפי שוויון. בפועל, מדד זכויות האדם שלנו מגלה כי המ- ציאות הובילה אות- נו לקצה: חלק ניכר מהישראלים מאמי- נים כי ה"יהודית" חשוב הרבה יותר מהדמוקרטיה בשורה ארוכה של נושאים, מלבד אחד, שמתיר פתח לתקווה.

ההתנגדות למדיניות של ייחוד הנגב והגליל, אחרי ההסבר הקצר שלהלן: "מזה שנים שישראל מקדמת את ייחוד הגליל והנגב, וגם כיום יש כוונה להרחיב את ההתיישבות היהודית ולפתח יישובים שמיועדים ליהודים באזורים אלה".

רוב גדול של המשיבים הערבים התנגד למדיניות הזאת (74%). למרות ניסוח השאלה באופן שלא הצביע מפורשות על יחס מפלה או גזעני כלפי יישובים לא יהודים, ניכר כי המשיבים הערבים זיהו מייד פגיעה במעמדם כתוצאה ממדיניות זאת.

לעומת זאת, התמיכה בצעד מדיניות זה בקרב יהודים הייתה גורפת: 86% תמכו, בהם כמעט שני שלישי שתמכו מאוד. התמיכה הנלהבת אינה נחלת מחנה הימין בלבד: בקרב המשיבים אשר הגי' דירו עצמם "מרכז" - קבוצה שלעיתים קרובות מסכימה עם עמדת השמאל - כמעט שני שלישי הביעו תמיכה בייחוד הנגב והגליל (מאוד או קצת), וגם 41% מהשמאל תומכים בכך במידה כלשהי. בקרב הימין (שרובו יהודי), לא פחות מ-92% תמכו במדיניות ייחוד הנגב והגליל (76% מהימין תומכים מאוד).

בניתוח עומק עולה כי המשיבים היהודים אשר בחרו באופן עקרוני בשוויון כערך אזרחי עליון בשאלה שהוזכרה לעיל, תומכים במדיניות אשר עלולה לסתור את אותו השוויון, שכן בקרב הקבוצה הזו, רוב גדול של 75% תומך בייחוד הנגב והגליל. ייתכן שאינם רואים סתירה בין ערך השוויון לבין מדיניות "ייחוד", או שמא הסתירה אינה מפריעה להם אם היא מגשימה מטרה ציונית לתפיסתם.

בקרב אלו שמאמינים שערך השוויון הוא משני בחשיבותו לעומת שימור הזהות היהודית של המדינה, העמדה העקרונית הזו היא בחפיפה כמעט מלאה לתמיכה בייחוד הנגב והגליל (92% תמיכה). ניתן לראות גם כי התמיכה של היהודים במדיניות זאת חוצה הבדלים מפלגתיים: 71% ממצביעי מפלגות האופוזיציה תומכים במדיניות של יישובים המיועדים ליהודים באזורים הללו. בקרב המשיבים הערבים אשר בחרו בשוויון כערך עליון (רובם הגדול), הרוב התנגדו גם למדיניות של ייחוד הנגב והגליל.

השימוש במונח השגור "ייחוד הנגב והגליל" והעובדה שהשאלה לא ציינה בפירוש שמדיניות זו מפלה נגד ערבים, ככל הנראה הקלו על המשיבים היהודים לחשוב שהמדיניות לגיטימית והולמת את ערכיהם הציוניים-לאומיים. כמו כן, מי שעתידי ליהנות ממדיניות

מהי מידת הסכמתם עם אחת משתי העמדות המנוגדות הבאות, שהתייחסו לערך השוויון ברמה העקרונית: "ישראל צריכה לאמץ את השוויון כערך אזרחי עליון" או "בישראל אסור שערך השוויון יגבר על זהותה של ישראל כמדינה יהודית".

בקרב כלל הציבור הישראלי, יהודים וערבים, 40% בחרו בעמדה שהשוויון צריך להיות ערך עליון - זהו מיעוט בלבד, אבל עדיין רוב יחסי, בפער זעום, לעומת 37% שתמכו בעמדה שמדרגת את ערך השוויון כפחות לעומת עקרון הזהות היהודית של המדינה.

בקרב המשיבים היהודים, התפלגות התשובות הייתה כמעט הפוכה: 45% מאמינים כי אסור שערך השוויון יגבר על זהותה של ישראל כמדינה יהודית, ורק שליש מהיהודים מעדיפים את השוויון כערך אזרחי עליון. בקרב המשיבים הערבים, רוב גדול של 70% תומך בשוויון כערך עליון. כרבע מהנשאלים היהודים והערבים בחרו שלא לצדד באף עמדה (באמצעות בחירה באחת משתי אפשרויות התשובה "נייטרלי" או "לא יודע").

במענה לשאלה זו התגלו פערים עמוקים בין המחנות הפוליטיים; מבין המשיבים אשר הצביעו בנובמבר 2022 עבור מפלגות הקואליציה הנוכחית (כמעט כולם יהודים), 63% בחרו בעמדה כי אסור לתת לערך השוויון לגבור על זהותה היהודית של ישראל. לעומת זאת, 60% מקרב מצביעי מפלגות האופוזיציה בחרו בשוויון כערך עליון.

אין פלא אפוא כי רוב של שלושה רבעים מהמשיבים המזדהים כ"שמאל" תומכים בשוויון, אך גם בקרב המשיבים המגדירים עצמם "מרכז" שיעור התומכים בשוויון כערך עליון כפול משיעור המשיבים התומכים בזהות יהודית (48% לעומת 24%). כמו כן, חמישית מקרב ה"ימין" (לפי הגדרה עצמית) תומכים בערך השוויון - בדיוק השיעור של הימין שמעיד כי הצביע לאחת ממפלגות האופוזיציה בבחירות בנובמבר.

בניתוח על פי מאפיינים דמוגרפיים, עולה הדפוס המוכר והעקבי בכל הנוגע לשאלות של זהות בישראל: ההבדלים החדים ביותר נמצאים בין יהודים ברמות שונות של דתיות, החילונים מצדדים בשיעור גבוה יותר בעמדות שנתפסות שמאלניות, וככל שהמשיבים דתיים יותר כך עולים אחוזי התמיכה בעמדות שנחשבות ימניות.

פערים מתונים נמצאו בין קבוצות דמוגרפיות אחרות, למשל בין מי שהזדהו כאשכנזים או מזרחים, ובמידה פחותה עוד יותר בין משיבים ממעמדות סוציו-אקונומיים שונים, אך מדובר בהבדלים קלים שאינם מסבירים או מנבאים את התפלגות הדעות.

נוסף על כך, בדומה למגמות מוכרות מהשנים האחרונות, נמצאו פערים גדולים בין צעירים למבוגרים, הן בקרב היהודים והן בקרב הערבים. רק רבע מהיהודים בגילים 25-34 העדיפו את ערך השוויון על פני הזהות היהודית, לעומת 44% אצל בני 65 ומעלה. בקרב הציבור הערבי, 55% מקבוצת הגיל הצעירה ביותר, 18-24, בחרו להימנע מהבעת דעה ("נייטרלי" או "לא יודע"), ו-42% העדיפו את ערך השוויון. לעומתם, יותר מ-75% מהערבים בכל קבוצות הגיל המבוגרות בחרו בשוויון כערך עליון (בממוצע של בני גיל 25 ומעלה).

בין עקרון למדיניות

התשובות לשאלות הסקר שעסקו במדיניות ממשתלית שעלולה לפגוע בשוויון מלמדות על שיעורי תמיכה גדולים בקרב הציבור היהודי בשניים משלושת הצעדים שהוצגו. הדבר אינו מפתיע לאור התמיכה הפושרת של המשיבים היהודים בשוויון כערך עליון במדינה. אולם גם חלק מהמשיבים היהודים שדווקא תמכו בשוויון ברמה העקרונית, הביעו בצעדי מדיניות שפוגעים בשוויון בפועל. לדוגמה, אחת משאלות הסקר בחנה את מידת התמיכה או

זו הם יהודים אזרחי המדינה, מה שיכול לספק הסבר נוסף לתמיכה הרחבה בה בקרב יהודים ישראלים.

עיר מקלט

שאלה אחרת בסקר עסקה באלו שאינם אזרחי המדינה, ובדקה את התמיכה במדיניות הנהוגה כלפי אוכלוסיית מבקשי המקלט בישראל. בדברי הרקע לשאלה תוארו המגבלות שהמדינה מטילה על אוכלוסייה זאת, תוך המחשה של אי-השוויון בתנאים הסוציאליים שלהם והיעדר היציבות במעמדם האזרחי. כדי לא להטות את המשיבים, גם שאלה זו לא ציינה במפורש את הפגיעה בעקרון השוויון, אלא שילבה מונחים נפוצים בשיח הציבורי - חצי מהמדגם נשאל על "מבקשי מקלט" ואילו החצי השני נשאל על "מסתננים". "על מבקשי מקלט [או מסתננים] בישראל קיימות מגבלות על יכר לתם לעבוד, והם אינם זכאים לתנאי העבודה והרווחה הבסיסיים של אזרחי המדינה ובמקרים מסוימים עומדים בסכנת גירוש".

תומך במדיניות של ייחוד, אולם רק מחציתם תומכים במגבלות על אוכלוסיית הלא-אזרחים - כשנוסח השאלה היה על "מבקשי מקלט" ולא על "מסתננים" (במקרה של שימוש במונח "מסתננים" התמיכה במגבלות עלתה ל-62%, עדיין שיעור נמוך ממידת התמיכה במדיניות הייחוד).

בן זה נוגע

שתי השאלות על מדיניות שהוצגו עד כה נוגעות לצעדים שמיטיבים עם קבוצת הרוב בישראל (יהודים) או למצער אינם פוגעים בה, אך פוגעים באזרחים ערבים או בקבוצת מיעוט של מי שאינם אזרחים (מבקשי המקלט). שאלה אחרת בדקה מדיניות שאם תקודם על ידי הממשלה היא עלולה לפגוע גם בקבוצת הרוב של יהודים בישראל.

בעקבות הדיונים סביב הקמת הקואליציה הנוכחית, עלתה אפשרות לתיקון חוק איסור ההפליה, דבר שעורר סערה ציבורית. בסקר נשאלה השאלה הבאה: "לאחרונה עלתה האפשרות שיחוק חוק איסור ההפליה בישראל. לפי התיקונים המוצעים, עסקים פרטיים יוכלו למנוע שירות מלקוחות מסוימים על בסיס מוצא ודת למשל".

כמו בשאלות האחרות, המשיבים נשאלו האם הם תומכים או מתנגדים לשינוי החוק. באופן נדיר למדי, ההתנגדות לשינוי החוק חוצה מגזרים, ואפילו רוב המשיבים החרדים מתנגדים למהלך. ההתנגדות היא נחרצת - כמעט שני שלישי מכלל האוכלוסיה השיבו שהם מאוד מתנגדים לשינוי החוק, ללא הבדלים של ממש בין יהודים וערבים (64% ו-68% בהתאמה).

גם בפילוח לפי הגדרה עצמית של משאלים, מזרחים או ספרדים, כמעט שלא נמצאו הבדלים בעלי ערך סטטיסטי, כשלושה רבעים מהמשיבים בכל הקבוצות מתנגדים לשינוי החוק (בקרב אלו שהגדרו את מוצאם "ישראלי" נרשמה התנגדות גבוהה יותר, 87%).

מקרב צעירים יהודים בגילי 18-24, אשר לרוב מביעים עמדות ימניות, כשלושה רבעים מתנגדים לשינוי שיאפשר הפליה בקרב ערבים ההתנגדות עזה ועקבית מאשר בקרב דתיים וחילוניים ובכל פלחי הגיל, למעט קבוצת הצעירים ביותר, בני 18-24 (53% מתוכה השיבו "לא יודעי", כמעט 40% מתנגדים, ומשיבים בודדים בקבוצה זו תמכו במהלך). ההתנגדות לשינוי חוק איסור ההפליה חוצה גם מחנות פוליטיים.

בקרב משיבים יהודים, רוב של 63% תומך במדיניות המטילה מגבלות על מבקשי המקלט (התמיכה במגבלות על אוכלוסייה זו עלתה ל-78% בקרב המחצית שנשאלה על "מסתננים"). בקרב ערבים, למרות שיעור גבוה שלא ידעו לענות (בין רבע ל-30%), עדיין נרשמה התנגדות בשיעור גבוה: 60% מתנגדים למגבלות על מבקשי המקלט, ו-16% תומכים (כשערבים נשאלו על "מסתננים" התמיכה במגבלות עלתה ל-21%, אך עדיין שיעור המתנגדים יותר מכפול: 49%).

הפילוח הפוליטי (לפי הגדרה עצמית) בולט בנוגע למגבלות על מבקשי המקלט: רוב מובהק של מצביעי ימין תומך במגבלות (76%), ואילו מחנה המרכז, בשונה משאלת ייחוד הנגב והגליל, מתחלק באופן מתון יותר: אין רוב אבסולוטי לאף תשובה. כמעט מחצית מהמגדירים עצמם "מרכז" תומכים במגבלות (48%) ואילו 36% מתנגדים. 60% ממצביעי השמאל מתנגדים למגבלות.

עם זאת, מחצית המדגם שנשאלה על "מסתננים" מביעה עמדה נחרצת יותר: בעוד רוב גדול בקרב הימין תומך בהגבלות בכל מקרה, בנוגע למסתננים גם רוב המרכז תומך בכך. אפילו פלח השמאל מתחלק באופן שווה למדי: 41% מהשמאל תומכים ו-47% מתנגדים למגבלות על מסתננים.

מעניין להשוות את עמדותיהם של יהודים אשר תמכו עקרונית בשוויון כערך עליון במדינה בנוגע למבקשי מקלט, לעומת עמדתם תיהם על "ייחוד יישובים". כפי שראינו, רוב גדול מתוכם (75%)

צילום: AP/TARA TODRAS-WHITEHILL

תק רבע מהיהודים
בגילים 24-34
בחרו בעליונות
ערך השוויון על
פני שימור הזהות
היהודית, לעומת
44% בקרב בני
65 ומעלה. בקרב
הערבים, 55%
מקבוצת הגיל
הצעירה, 18-24,
בחרו להימנע
מהבעת דעה,
42% בחרו
בעליונות ערך
השוויון

שתמיכה בערך השוויון והתנגדות למדיניות מפלה מייצגות את האינטרסים האישיים של המשיבים. בקרב היהודים, הממצאים מעידים על הסתייגות מערך השוויון במקרה שערך זה מתנגש עם שימור הזהות היהודית של המדינה, ורק מיעוט מהם תומכים בשוויון כערך עליון בלי הסתייגויות. יתר על כן, גם בקרב התומכים עקרונית בערך השוויון, חלק ניכר תומכים במדיניות אשר בפרט על נוטה לטובת יהודים ומפלה אזרחים ערבים. כלומר בקרב היהודים, לא רק שהתמיכה בשוויון היא חלקית, גם משמעות ערך השוויון מסויגת וחלקית.

רק בתחום אחד כל המגזרים מסכימים, שתיקון החוק כך שתתאפשר הפליה שעלולה לפגוע בכל אחד באופן אישי - פסול. נראה כי יהודים רבים אינם מעלים על הדעת שפגיעה באזרחים ערבים (או במי שאינם אזרחים ישראלים) מפרה את עקרון השוויון, ושהפרה זאת עלולה לאפשר פגיעה בכל אזרח, כולל בהם.

לחילופין (או בנוסף), ניתן להסיק שיהודים רבים אינם סבורים כי מדיניות מפלה היא בעייתית מבחינה מוסרית - כל עוד הדבר מחזק את הזהות היהודית של המדינה. נראה כי למרות עוצמת הזעקה הנוכחית של המחאה בעד הדמוקרטיה, רכיב חיוני בה - השוויון - נותר מאחור בסולם העדיפויות בישראל, לפחות בינתיים. ●

הסקר נערך בין התאריכים 4-9 במאי 2023, עבור מדד זכויות האדם של אולת והמסן לחירות ואחריות. שאלות הסקר וניתוח הממצאים שלו נכתבו על ידי ד"ר דליה שיינדלין. הנתונים נאספו באופן מקוון על ידי חברת iPanel מ-1,514 משיבים בגרים המהווים מדגם מייצג של החברה הישראלית, סלל 1,207 משיבים יהודים (בעברית) ו-307 משיבים ערבים (בערבית). טעות הדגימה המרבית של המדגם היא 2.5%. הממצאים שוקללו לייצוג האמיתי של יהודים וערבים במדינה, וכן על בסיס תוצאות הבחירות בנובמבר 2022.

מובן שבקרב מצביעי מפלגות האופוזיציה קיים קונצנזוס של התנגדות לחוק (93% מהם), אך גם רוב מוחלט של 71% ממצביעי מפלגות הממשלה מתנגד. גם במקרה זה, כדי לא להטות את המשיבים לכיוון פוליטי כלשהו, לא הוזכר בניסוח השאלה מי יזם את שינוי החוק (לו היה מוזכר כי חברים בקואליציה הנוכחית יזמו את הצעת השינוי, סביר להניח שההתנגדות הייתה מעט נמוכה יותר בקרב המצביעים למפלגות הממשלה, כהבטת אמון פוליטי).

כמו כן, ובאופן חריג, המשיבים ממחנות הימין, המרכז והשמאל מאוחדים למדי בהתנגדותם: 73% מקרב אלו שהגדירו עצמם "ימין" מתנגדים (רוב הימנים מאוד מתנגדים - 53%), ובמרכז ובשמאל, 85% ו-90% מתנגדים, בהתאמה.

נשאר מאחור

התובנות העולות מהסקר מובהקות למדי, וממחישות את הקושי לקדם חברה משותפת שמרשתת על שוויון, על אף תנועת המחאה הרחבה ששוטפת את הרחובות בקריאות למען דמוקרטיה בישראל.

ראשית, הקושי לדבר בהכללות על עמדת הציבור הישראלי הולך וגובר, בייחוד נוכח הפערים הגדולים מאוד בין עמדות הקבוצות השונות, בעיקר יהודים וערבים, בנושאים כה בסיסיים. חשוב אומנם לבחון את החברה הישראלית כגוף אחד שכולל את כולם, עם זאת, אין מנוס מניתוח נפרד של הקבוצות בחברה כדי לשקף נאמנה את הפערים הערכיים ביניהן.

בקרב האזרחים הפלסטינים בישראל, רוב מובהק מצביע את השוויון כערך עליון, מתנגד למדיניות של הפליה לטובת יהודים ושל פגיעה במבקשי מקלט, והם מפולגים בנוגע למגבלות על "מסתננים". מובן